

"Han Kahvesinde Saz", 1941.

Bedri Rahmi Eyüboğlu
ilk Han Kahvesi'ni
1942'de yapmıştı.
Kezlerce resmetti aynı
kahveyi. Ta ki 1975'te
ölene dek. Her yeni
bilinmeze doğru
yolculuğa Çorum'daki
han kahvesinden başladı.
Çünkü Yurt Gezileri
programı sırasında
gittiği Çorum onu çok
etkilemişti. Sanatçının
ilk "Han Kahvesi" kayıp.
Bugün sadece siyah
beyaz bir kare var
sergideki yerinde.

makta çok zorlandım. Irmak kenarlarındaki söğütleri olmasa, Edirne de İstanbul'un aynısı olacaktı... Edirne'ye özgü o söğütleri istediğim gibi yorumlayamadığıma eminim, ama gökteki o mavi tonu tuvale doğru olarak geçirmeyi başardıysam kendimi mutlu sayacağım" diye açıklamıştı.

Bedri Rahmi'nin Edirne resimlerindeki gökyüzünün o "zümrüt mavisi" nasıl bir maviydi? Bu konuda bugün bir şey söylemek olası değil. Çünkü Edirne'de yaptığı on altı resim kayıp. Bu resimlerden geriye, birkaç tanesinin o zamanki dergilerde ve gazetelerde yayımlanan soluk siyah-beyaz fotoğrafları ve isimleri kaldı: "Kirişhane'de Harman", "Çarşı İçi", "Arda Boyunda Eski Değirmen", "Muradiye'de Eski Sokak", "Saat Kulesi", Kirişhane'de Dağlar"...

Bedri Rahmi'nin Edirne resimleri 23 Mart 1939'da Ankara'da Halkevi Salonu'nda düzenlenen Birinci Yurt Gezisi Sergisi'nde yer aldı. Bedri Rahmi, aynı yıl 31 Ekim'de Ankara'da Sergievi'nde açılan Birinci Devlet Resim Heykel Sergisi'ne de bir Edirne resmi verdi. Eren Eyüboğlu ve Arif Kaptan da sergiye Edirne resimleriyle katılmışlardı. Böylece üç ressamın Edirne resimleri aynı salonunda bir araya geldi.

Bedri Rahmi, 1942 yılında ikinci kez Yurt Gezileri'ne çağrıldı. Yurt Gezileri'ne katılan ressamların biyografilerini hazırlayan Hale-nur Katipoğlu'nun ressam İlhami Demirci'nin eşine dayanarak anlattığına göre, kura da Bedri Rahmi'ye Mardin çıkmış. Bedri Rahmi neden Mardin'e gitmek istememişti bilmiyoruz. Belki Doğu'nun gizemli ve fazla bilinmeyen bu kenti onu çekmemişti. Belki Mardin'in uzak oluşu gözünü korkutmuştu. O yılların ulaşım koşullarında Mardin'e gitmek bayağı bir serüveni göze almayı gerektiriyordu. Öte yandan, Bedri Rahmi'nin yazdıklarından Çorum'a ilk defa gittiği, dolayısıyla Çorum'un bilinçli bir tercih olmadığı anlaşılıyor. Ancak Çorum, Bedri Rahmi'nin yaşamında ve sanatında bir dönüm noktası olacaktı. Çorum'a gittikten iki yıl sonra, 1944'te bir yazısında, "Çorum'da geçirdiğim günleri kolay kolay unutmayacağım. Oranın insanlarına da, taşına toprağına da selam!" diyecek, gerçekten de Çorum'u yaşamının her döneminde hatırlayacaktı.

Güne, güneşe kavuşan bir kaynak

Çorum gezisi, Bedri Rahmi'nin ilk kez Anadolu ile yüz yüze gelmesini sağladı. Bedri Rahmi, 1911'de Trabzon'un Görele ilçesinde doğmuştu ancak Çorum gezisine kadar Anadolu'yu çok iyi tanıdığı söylenemez. Kurtuluş Savaşı sonrasında, babasının görevi nedeniyle kısa süreli olarak Anadolu'nun bazı illerinde bulunmuştu. İlk gençlik yıllarını Trabzon'da geçirmiş, on sekiz yaşına kadar bu kentte kalmıştı. Babası milletvekili seçilmiş ve Ankara'ya gitmişti. Özgürlüğüne düşkün genç Bedri Rahmi'nin lise eğitimi sorunlu geçiyordu. Sonunda, 1929 yılında İstanbul'a gelerek Akademi'ye girdi. 1930 yılında burs kazanan ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte Paris'e gitti. 1933'te yurda döndü. Yeni kurulan D Grubu'na katıldı. 1934'te, Akademi'deki eğitimini tamamlamamış olmasına karşın, özel bir statüden yararlanarak Akademi'de diploma yarışmasına girdi. Yarışmada üçüncü olunca diplomasını almadı. 1936'da tekrar yarışmaya girdi ve birinci oldu. 1937'de Akademi Resim Bölümü'nü yeniden örgütlemek üzere Fransa'dan gelen Léopold Levy'nin isteği üzerine, Resim Muallim Yardımcısı olarak Akademi kadrosuna alındı. Bu zamana kadar Bedri Rahmi'nin yaşamı, esas olarak Paris ve İstanbul'da geçmişti. 1938 yılında gittiği Edirne'de, kendi açıklamalarına göre, İstanbul'dan çok farklı bir ortam bulamamıştı. Ancak Çorum gezisi onun ressam gözlerine hiç bilmediği bir dünyayı sergileyecekti.

Han Kahvesi'nin gizi

MURAT URAL

"Bay Şükrü Kaya, Dahiliye Vekili, Parti Genel Sekreteri, Ankara

Güzel Edirne'den muvaffak birkaç eserle dönebilmek için bütün gayretimle çalışmaya başlarken sonsuz teşekkür ve hürmetlerimi

sunarım. Ressam Bedri Rahmi" (1).

Bedri Rahmi Eyüboğlu, 1938 yılında, CHP tarafından düzenlenen Birinci Yurt Gezisi kapsamında Edirne'ye giderken Parti Genel Sekreteri'ne bu telgrafi çekmişti. Yanında eşi Eren Eyüboğlu ve arkadaşı Arif

Kaptan da vardı. Kaptan'a göre Tunca, Arda kıyılarında, çoğu kez öğlen yemeklerini unutarak, "güneş ateşten bir tepsiye dönene kadar" çalışmışlardı. Bedri Rahmi, bir ay kaldığı Edirne'den döndükten sonra izlenimlerini, "Edirne'de İstanbul'a hiç benzemeyen bir yönü gösterecek renk ve çizgileri bul-

Çorum, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun yaşamında ve sanatında bir dönüm noktası olmuştu.

niz'e, sonbaharda ise, Boğaz'dan geçerek Ege'ye kayar. Biz de sonbaharda palamutları Boğaz'dan geçerken avlarız. Bu yıl palamut bol. Av yasağı sıkı uygulanmasaydı, İstanbullu bu kadar bol bu kadar ucuz balığı zor bulurdu."

Şimdi de palamut hakkında herkesin bildiği küçük bir bilgi: Büyüklüğüne göre adı değişiyor. Küçüğüne çingene palamudu, orta boyuna palamut, büyük boyuna ise torik deniyor. Reis söylediklerimizi onaylayıp ekliyor: "Küçük bir çingene palamudu yağmur yiyince çarçabuk boy atar, onu da belirt."

Bu arada balık sayısı hızla artıyor: Bir, iki, üç, dört derken livar palamutla doluyor. "Balıkçılardaki canlı balıkların tümünü biz veririz. Leğenlere ölmüş balıkları koyar, içine de bizden aldıkları canlıları atıp hepsi canlı diye satarlar." Böylece biz de balıkçıların bu küçük hilesini öğreniyoruz.

Beyaz, iri martılar tepemizde dolarken Sefil'in eli oltasında, gevşek tutuyor. Bir de oltayı parmaklara dolama mak gerekirmiş.

"Balığın birden vurmasıyla parmaklar keşilebilir. Balıkçılık cambazlığa benzer. Her türlü şeytanlığı yapmak gerekir. Balık tutmanın binbir çeşit hilesi vardır. Birkaç günde öğrenmek imkansızdır. Biz bile yirmi, yirmibeş yıldır çalışıyoruz, gene de her gün yeni şeyler öğreniyoruz."

Alaattin Reis ise daha iyimser:

"Biz özgürlüğü seçtik. Ülkede yaşayan birkaç akıllı gruptan biriyiz. Burada insan gibi yaşamamanın yolunu bulduk. Kimseye hesap vermeyiz. Ne makam, ne mevki, ne para, ne pul bizi hiç ilgilendirmiyor. Daha doğrusu amaç geçimden öte. Biz denizle bütünleştik. Balıkçılık eroin gibidir. Birisi dese karın mı deniz mi? Deniz derim. Kapalı mekâna da dayanamıyoruz. Zamanında başka iş denemedik de değil. Ama başaramadık. Aslında bu işe deli katlanmaz. Biz katlanırsınız. Yirmi dakikalık yolu dört buçuk saatte alırız. Ama ertesi gün gene balığa çıkarız. Denizi sevmeyen bu hayata katlanamaz."

Birkaç saat süren balık avından sonra rotayı tekrar Kumkapı'ya çeviriyoruz. Vakit öğle. Dönerken yunuslara rastlıyoruz. Sürü halinde dolaşan yunuslar, bir havayla buluşuyor, bir denizle. Sefil, "Eskiden Marmara'da yunus çoktu, bir dönem yunusları yakalayıp satarlardı. Avrupa ayağa kalkınca yunus avı yasaklandı" diyor.

Uzaklarda Prens Adaları. Alaattin Reis parmağıyla göstererek, "Bak Hayırsızada balıkçıların adasıdır. Yaşayan da yoktur. Kilisesi olan küçük bir adadır. Eskiden papazlar yaşardı. Biz de orada balık tutarız" diyor.

Sarayburnu açıklarındaki irili ufaklı teknelerin çokluğu dik katimizi çekiyor.

"Oltalı balıkçıları bu kadar çok mu?"

"Hayır, dedim ya Marmara'daki balıkçıların sayısı toplasan elliye geçmez. Bu gördüklerin emekliler. Biz onlara 'celebi' ya 'çoban' deriz. Emekli olunca bir tekne alıp, balık tutuyor. Aslında bir şey yaptıkları da yok. Tek yaptıkları işimize engel olmak."

Acıktık. Yemeği açıkta yiyemeyeceğimize kanaat getirince Reis tekneyi Kumkapı'ya çekmeye karar veriyor. Yemekler Sefil'den. Alaattin Reis, yemek pişirmesini bilmezmiş, onun için yemek işi Sefil'inmiş.

Alaattin Reis, livardan palamutları çıkarıyor. Dört büyük palamut... Palamutlar can havli ile bir oraya bir buraya sıçrayıp duruyorlar. Balıkları ayıklamak Alaattin Reis'e düşüyor. Önce palamutların kafaları gidiyor. Ardından karnına küçük bir çizik, küçük bir el hareketi ve balığın içi dışarıda. Fileto halinde dilimleniyor. Sefil bir yandan domates, biber, soğanla salatayı hazırlıyor. Bir yandan da palamutları nar gibi kızartıyor. Balık, ekmek, salata masayı donatıyoruz. Bol limon ve soğan da eksik değil. Palamutlarımızı afiyetle midemize indirirken Alaattin Reis'e Sefil gibi

"Ülkede yaşayan birkaç akıllı gruptan biriyiz. Burada insan gibi yaşamamanın yolunu bulduk" diyorlar. Özgürlüğü seçmişler. Kimseye hesap vermiyorlar. Ne makam, ne mevki, ne para, ne pul onları hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Birinin namı Sefil, diğerinki Yıldırım. İki oltalı balıkçısından denizin üstünde balıkçılık ve yurttaşlık dersi...

İbrahim Reis: "Padişah dilencilik azalsın diye icat etmiş balıkçılığı..."

bir lakabı olup olmadığını soruyoruz. Balıkçılar arasında Reis'e 'Yıldırım' derlermiş. Bazen "Sarı", bazen "Çakır" diyenler de olmuştur.

Alaattin Reis'in balığa çıktığı bir kış günü, hava aniden bozar. Gök gülemeye başlar. Ve tekneye yıldırım düşer.

"Vücudum yanık içinde kaldı. İki gözüm kör oldu. Haftalarca yatakta yattım. Önce sağ gözüm açıldı. Daha sonra sol gözüm. Ölümünden döndüm. Bu olayın iyi bir tarafı da oldu. Allah'ın işi işte, o günden sonra ne romatizma ağrısı ne de eklem ağrısı kaldı. Böylece bana 'Yıldırım' demeye başladılar."

Bilmeyeni var mıdır, balıkçı, hep bir ayağı denizde adam demektir, gidip birkaç ay dönmemek demektir, sıkıntıyla içkiye sarılan adam demektir. Kısacası bu meslek, emekçisi için zor; ailesi için daha da zordur.

"Balıkçılar içinde aile hayatı düzenli olan sayılıdır. İti, koptuğu çoktur. Ayyaşı, kumarbazı, uyuşturucu kullananı. Düzenli bir yaşam kurmak bu nedenle zordur. Biz bunu başardık."

Alaattin Reis Sefil'i destekliyor:

"Birisi dese karın mı deniz mi? Deniz derim. Ama yine de ailemizi çok severiz. Denizde işimiz biter bitmez hemen evimize gideriz. Ancak, onlara yeterli zaman ayıramıyoruz. Hele bir de Çanakkale'ye gittiğimiz zaman aylarca görüşemediğimiz olur. Gene de sabırla beklerler."

Öğle vakti. Şimdi herkes kendi teknesine. Sefil teknesiyle

Bakırköy'e biz de Alaattin Reis'le onu izliyoruz. Yaklaşık sekiz millik yol.

Hava imbatla lodos arasında gidip geliyor. İlk kararsız bir hava. Deniz kâh durgun, kâh dalgalı. Reis, havanın durumundan çok memnun. Denizciler için iyi bir hava.

Denizde yoğun bir mazot ve lağım kokusu... Mazot tankerlerden, lağım anlı şanlı Ayamama Deresi'nden. Reis yakınıyor: "Bir bu kirlilik bir de trolcüler denizi mahvetti. Bu güzelim denizde eskiden her çeşit balık vardı. Mercan ağaçlarını gırgırlar kazıdı. Balık yataklarını da bozdular. Şimdi balık nerede rahat ederse orada yaşıyor. Biz de balık neredeyse oraya gitmek zorundayız."

Reisin dediğine göre Bakırköy açıklarında lüfer bol olmuştur. Lüferin peşindeyiz. Ama umut yok gibi. "Dumlupınar" kayığında altmış, yetmiş yaşlarında bir balıkçı, işaretlerle pek balık olmadığını anlatmaya çalışıyor uzak-tan.

Alaattin Reis, "Balıkçılar birbirini tanır. Balık neredeyse birbirimize haber veririz. Ama çelebilere söylemeyiz. Bu aylarda lüfer sabah, akşam olur. Öğle vakitlerinde nereye kaybolurlar henüz keşfedemedik" diyor.

İrili ufaklı birçok tekne Sarayburnu'ndan kopup, Bakırköy açıklarına çoktan yerleşmiş. Cep telefonlu bir balıkçı, kayığıyla yanımızdan geçiyor.

Alaattin Reis Sivriada, Yeşilköy, Marmara Adası üçgeni arasında motoru durduruyor. Burası Marmara Denizi'nin en derin yerlerinden. Üç, dört yüz metre civarında.

Sefil'in teknesi de orada, selamlaşıyoruz. Lüferler canavarlar gibiymiş. Oltaya on bir tane gelmiş dört tanesini tutabilmiş. Misinayı koparıp kaçıyorlarmış. Lüfer için canlı yem kullanıyorlar. Livardan canlı bir istavriti alıp iğneye takıyor.

"İstavrite tekrar bu acıyı çektirmek istemezdim. Ama ne yaparsın ki ekmek parası!"

Hızla oltayı hazırlıyor. Bu kez de lüferler için bir zarganayı uzunlamasına ikiye bölüyor ve iğnelere geçiriyor.

"Zarganayı yem olarak attığın zaman pullu kısmı üst tarafta kalmalı, yoksa balığı kandıramazsın."

Üç orta boy iğne, yaklaşık beşer santim arayla misinaya bağlanıyor. Livardan çıkarılan istavritler iğnelere tek tek canlı olarak geçiriliyor.

Oltaya doğru geriliyor. Anlaşılan balık geldi. Reis dirençli, yavaşça oltayı çekiyor.

Ve sürpriz:

Yem olarak gönderdiğimiz istavritin ucunda küçük bir yengeç. Ama fazla beklemeden kendini suya bırakıyor.

"Çok enteresan hayvandır. Balığın içini boşaltır, derisini bırakır."

Haydi bir daha!

Rastgele! Küçük bir sarsıntı. Lüfer. Bir daha! Rastgele! Küçük bir sarsıntı derken av bitti. Livarda hatırı sayılacak miktarda lüfer. Peki biz nasıl döneceğiz Kumkapı'ya bu saatten sonra? "Kolay" diyorlar. "Sizi Yeşilköy'e bırakırız."

Yeşilköy'e döndüğümüzde lodos durmuştu... ◀

Bedri Rahmi, Yurt Gezilerini ve Çorum'a gidişini, "bu gezilerin en güzel tarafı, kendilerini memleket içerisinde lüzumsuz bir lüks eşyası gibi görmeye başlayan ressamlarımız, bir işe yaramak fırsatını vermiş olmasıdır" sözleriyle değerlendirecekti. Ona göre "her gönülde bir arslan yatar" sözü gibi her ressamın gönlünde de bir kudret kaynağı vardır. Sorun bu kaynağa mükemmel bir mecra bulmak, bu kaynağı güne ve güneşe kavuşturabilmektir. Bedri Rahmi bu mecrayı Çorum'da buldu. Gönlündeki kudret kaynağı güne güneşe burada kavuştu. Çorum izlenimlerini şöyle anlatıyordu, "Partimizin altı yıldır muntazaman tertiplemediği yurt gezilerinden benim hissem de Çorum düşmüştü. Çorum'da ve kasabalarında üç ay dolaşım. Osmancık'dan başka, bütün kasabaları gördüm. Gezdiğim kasabalar arasında bilhassa İskilip'e hayran oldum. Ressamlar için İskilip'ten daha zengin bir memleket tasavvur edemiyorum. Halbuki Çorum'a giderken bana İskilip'in yalnız turşusunu methetmişlerdi. İskilip'i çevreleyen dağları ve bu dağlar arasından fişkıran tabiatın kasabaya verdiği hususiyeti anlatmak güçtür. Bunu anlatabilmek için oraya bir değil, yüz ressam gitse azdır."

Bedri Rahmi'nin Çorum'da gördüğü "en harikulade şeylerden biri" de Amasya yolu üzerindeki Bizans'tan kalma Beki Kaplıcası'nda bir bayram öncesi gördüğü, büyük olasılıkla geçmişi yüzyıllar öncesine uzanan bir arınma töreniydi: "Meğer arife günü, bütün civar köy sakinleri kaplıcaya yıkanmaya gelirlermiş. Kaplıcanın yanındaki tepelerden birinde civar köylülerin rengarenk demetler halinde, halka halka hayal çekerek hamama doğru yaklaştıklarını seyrettim. Kadınlar erkekli geliyorlardı. Aralarında çocukları da vardı. Kaplıcaya gündelik iş elbiseleriyle geldiler, yıkandıktan sonra rengarenk bayramlıklarını giydiler, sıralarını beklerken, türlü çeşit oyunlar çıkardılar; bütün bunlar kendiliğinden ve harikulade bir intizam içinde olup bitti. Ben de kırmızı dağların arasında kaybolan Beki Kaplıcaları'nda, hayatımın en güzel bayramını yaşadım." (2)

Bedri Rahmi, Çorum'da, o zamana kadar müzelerde ve fotoğraflarda görüp "hayran olduğu" Türk süsleme sanatlarının en güzel örneklerini, dağda, bayırda, pazar yerlerinde insanların üstlerinde başlarında, günlük yaşamlarında kullandıkları eşyalarda görmeyen bütün bir ömür boyu sürece heyecanını yaşadı.

Farklı bir dünya, farklı insanlar

Bedri Rahmi Çorum'a gidişini şöyle anlatıyordu: "Çerikli'den Çorum otobüsüne bineceğiz. Resim tezgâhını otobüsün üstüne yerleştirendükten otobüs dolup taşmış. Arka kapıyı zorla kapattıkları zaman kendimi yolcuların dizleri üstünde buldum". Bedri Rahmi otobüs hareket edince çömelmiş bir yolcunun üstüne düşer, iki asker onu kaldırır. Ayakta durmak olanaksızdır. Otobüsün sağlam tek bir camı yoktur. Baygınlık geçirenler, öğrenenler... Birden yolculardan birisi "dur" diye şoföre seslenir. Bedri Rahmi, yolcunun başını karşılarında hiç orali olmayan muavinin kafasına elindeki termosu indirmek üzereyken otobüs durur ve yolcu kendisini dışarı atarak rahatlar. Herkes toz toprak içindedir. Otobüs tekrar hareket ettiğinde Bedri Rahmi'nin tam şimdi kıyamet kopacak diye düşünürken birden bir türkü başlar: "Aman bir yıldız doğdu yüceden, Şavkı vurur penceleden..." Otobüs Çorum'a bir düğün alayı gibi girer. Yolcular "çok şükür" çekerek hiçbir şey olmamış gibi dağılırlar (3). Farklı bir dünyanın bu çilekesi, kalender insanları Bedri Rahmi'yi derinden etkiler.

Turan Erol, Bedri Rahmi'nin "Çatalkara" öyküsünü şöyle anlatıyor: "Bedri Rahmi ünlü Karadut şiirindeki 'Çatalkara' deyimini

de Çorum'da öğrenmişti. Bir Avrupa yolculuğu dönüşü yanında getirdiği bir top kâğıda el koymak isteyen gümrükçülerden birisi, 'bu güzel kâğıtlara o kargacık burgacık resimlerinden yaparsan yazık olur; bu kâğıtların üzerine o güzel şiirlerini yaz' diyerek 'Karadut' şiirini okumaya başlar: "Karadut'um Çatalkaram, Çingenem..." Bedri Rahmi dayanamaz, sorar: 'Söleyin bakalım, nedir Çatalkaram?' Bu soru karşısında afallayan görevliye: 'Bu deyim anladımın Çorum'un İskilip ilçesinde arayın' der ve kâğıt topunu kucaklayarak gümrükten geçer gider. Çatalkara neydi? Bedri Rahmi günlerden bir gün İskilip Kalesi'nin karşısına kurmuş tezgâhını. Yanıbaşındaki alanda çocuklar çığlık çığlığa oynuyorlar. Bir aralık başında toplanıyorlar. Bedri Rahmi, biraz olsun onları uzaklaştırabilmek için ellerine bir kâğıtla kalem veriyor ve İskilip'te ne kadar meyve varsa adını yazın, diyor. "Kızmemesi üzümü", "Karabaldır elması"... Bedri Rahmi öyküyü şöyle tamamlıyor: 'Meyve listesinin en uzununu üzüm hanesiydi. En baştaki üzümü Çatalkara salkımı diye tarif ettiler. Öyle güzel anlattılar ki, elimle koymuş gibi buldum onu pazarda. Yer yer mora kaçan kuzguni kara bir salkım. İki avuç doldurur taşar bile. İki üç katlı bir salkım. Bir tane daha var, o da simsiyah. Tam beş yıl dilinden düşmedi Mernuş'un (Bedri Rahmi çoğu zaman yazılarında kendisine böyle der) Çatalkara, kat kat kara, özlü, tatlı, uçsuz bucaksız kara, pırl pırl kara, bilâl kara, bir dilimi zehir zıkım, bir dilimi candan tatlı kara. Sevda karası". (4)

Han Kahveleri

Bedri Rahmi, Çorum izlenimlerini ertesi yıllarda da tuvale dökmeyi sürdürdü. 1943'te Beşinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne altı Çorum resmiyle katıldı. 1944'te büyük olasılıkla tekrar Çorum'a gitmişti ve sergide üç Çorum resmi vardı. 1945'teki sergideki resmi ise "Çorum Beki Kaplıcası" adını taşıyordu. Ne yazık ki bu resimler de bugün kayıp.

Turan Erol, Bedri Rahmi'nin Çorum gezisinin sonuçlarını şöyle değerlendiriyor: "Bedri Rahmi Çorum'dan yüklü döndü. Çorum'un ak alçı sıvalı, kiremitli evleri, telli kavakları ve asıl önemli olan Çorum köylüsü, daha doğrusu Anadolu insanı resimlerine bu gezide girdi. Çorum gözlemleri, yıllar yılı ölünceye kadar ardını bırakmadı, onu izledi".

Zaman içinde Bedri Rahmi'nin Çorum izlekleri süzülür ve arındır. Geride, Bedri Rahmi'nin her arayış döneminde ortaya çıkan bir izlek kaldı: "Han Kahvesi". 1942 yılında Çorum'da, bugün geride siyah-beyaz bir fotoğrafı kalan "Han Kahvesi"nde Saz" adını verdiği bir kompozisyon yapmıştı. Bunu, daha sonraki yıllarda yaptığı yeni "Han Kahveleri" izledi. Renkler, çizgiler değişiyordu. Değişmeyen ortada saz çalan bir adamın etrafında toplanan ve sessizce onu dinleyen köylülerdi. Neden bu izlek kalmıştı geride? Neden Bedri Rahmi her yeni bilinmeze doğru yolculuğa Çorum'daki han kahvesinden başlamıştı? Ölmeden önce, 1975'te yaptığı resimlerden birisi de yine "han kahvesi"ydi. Adına "Sarı Kahve" demişti. Sarı: Bu belki de son yolculuğu için seçtiği renkti. Bedri Rahmi'nin "Han Kahveleri"nde kendi yaşamı kadar Yurt Gezileri'nin öyküsünü bulmak da olası. ◀

- (1) Turan Erol, Bedri Rahmi, 1984
- (2) "Hep Bu Topraklarda", Sayı 3, 1944
- (3) "Çok Tükür", Cumhuriyet, 3 Ağustos 1959
- (4) Turan Erol, age

Bedri Rahmi fotoğrafı Ara Güler'in "Bir Devir Böyle Geçti Kalanlara Selam Olsun" kitabından alındı.

"Çorum Kahveleri", tarihsiz.

"Kırmızı Kahve", 1974.

"Sarı Kahve", 1975.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında 48 ressam Anadolu'yu gezmiş, tuvaline yansıtmişti. 1944 yılında Ankara'da açılan son "Yurt Gezileri" resim sergisi bulunabilen tablolarla yeniden kuruldu. Milli Reasürans'taki sergide, siyah bir delik gibi duran 107 fotoğraf, kaybolan yedi yüzden fazla resmin yarattığı boşluğu dolduruyor.

Gözden düşen resimler...

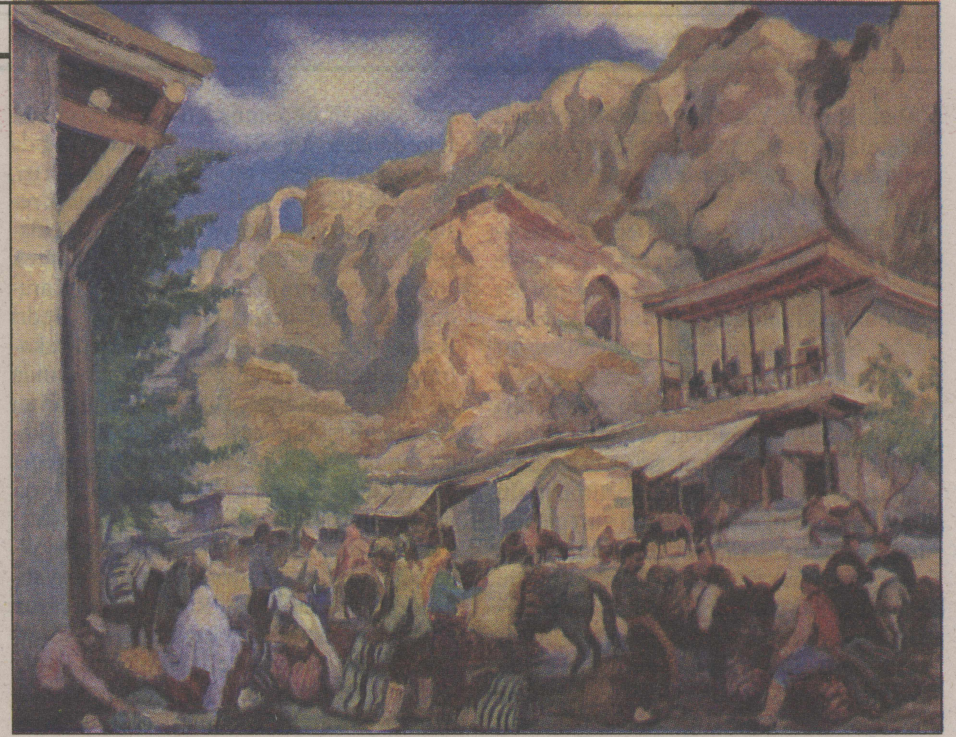
1938-1943 yılları arasında, İkinci Dünya Savaşı koşullarında Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemesi ile 48 ressam, bir program çerçevesinde 63 ile gönderildi. Amaç, o zamana kadar İstanbul sınırlarının dışına fazla çıkamayan, geçim zorlukları içinde resim yapmaya fazla zaman ve olanak bulamayan sanatçıların Anadolu'nun değişik ortamlarında çalışmalarını sağlamaktı. Bu çalışmaların resim sanatını ve sanatçıları Batı etkisinden uzaklaştırarak ulusal bir sanatın doğmasına, sanatçıların "öz şahsiyetlerini" kazanmalarına ortam hazırlaması bekleniyordu. İkinci amaç, bu resimlerde kendilerine ve resim sanatına yabancı olan halkın bu sanata yakınlık duymasını sağlamaktı. Yurt Resimleri bütün halka yurdunu tanıttak ve benimsetecekti. Bu amaçla Anadolu'da dolaştırılacak, sonra bir müze kurulacaktı.

Yurt Gezileri boyunca sergilenmek üzere 675 resim toplandı. Sanatçılarda kalan yapıtlarla birlikte Yurt Gezileri'nin gerçek verimi 800'e yakındı. Yurt Gezisi resimleri her yıl Ankara'da sergilendi. Son geziden sonra, 1944'te 675 resimle toplu bir sergi düzenlendi ve bir katalog hazırlandı. Daha sonra seçilen resimler Konya ve Manisa'ya götürüldü. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasi koşullar değişmeye başlamıştı. Türkiye Amerika'nın önderliğinde şekillenen yeni dünyada kendisine bir yer arıyordu. 1945 seçimlerinde CHP'nin ağır bir darbe yemesi, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılması hızlı bir "redd-i miras" a neden oldu. CHP Köy Enstitüleri, Halkevleri, Çeviri Bürosu vb. gibi seçkin çocuklarını bir bir gözden çıkardı. Yurt Gezisi resimleri

ortalıkta kaldı. Bir kısmı yağmalandı. Bir kısmı ise tavan arasında kaderine terk edildi. 1950 yılında iktidarı alan Demokrat Parti, bu resimleri "partizan sanatın eserleri" olarak ilan etti. Halkevleri 1951 yılında kapatıldığında bu resimlerden bir daha haber alınmadı.

Yurt Gezileri, Cumhuriyet tarihi boyunca devletin gerçekleştirdiği en kapsamlı sanatı destekleme programıydı. Yurt Gezileri Türk resmi bakımından çok önemli sonuçlara yol açtı. Türk resminin 1950'lerden sonra modern ve özgün bir nitelik kazanmasında bir geçiş süreci oldu. İlginçtir ki bu resimleri "partizan" ilan eden, gerçek sanatın ve sanatçıların ortaya çıkmasına engel olduğunu açıklayan, yok olmalarına, yağmalanmalarına ilgisiz kalan Demokrat Parti'nin sanatı desteklemek için yaptığı ilk girişim Akademi öğrencileri arasında "Kore Savaşı" konulu bir hamaset yarışması düzenlemek oldu. Yurt Gezileri'nden on yıl sonra, TBMM binası için düzenlenen "Memleket Gezileri" programındaki siyasi ve sanatsal yaklaşımlar Ecevit'i "Jdanovculuk yapıyor" diye isyan ettirecek kadar kaba ve ilkeldi. Sonuç tam bir fiyasko idi. Ressamların çabaları ve yapıtları bir kez daha heba edildi.

Yurt Gezisi resimlerinden bugün bulunabilen tablolar ve siyah-beyaz fotoğraflar Milli Reasürans Sanat Galerisi'nde sergileniyor. Galeri'de 1944 yılında düzenlenen sergi, bulunabilen 107 siyah-beyaz fotoğraf ve 31 tablo ile aynen kuruldu. Duvarlardaki tablolar arasında siyah bir delik gibi duran fotoğraflar kaybolan yedi yüzden fazla resmin sanat dünyamızda yarattığı boşluğu dol-

Şeref Akdik, İsimli, (Köylü Pazar Yerinde-Kemah-3), 1943.

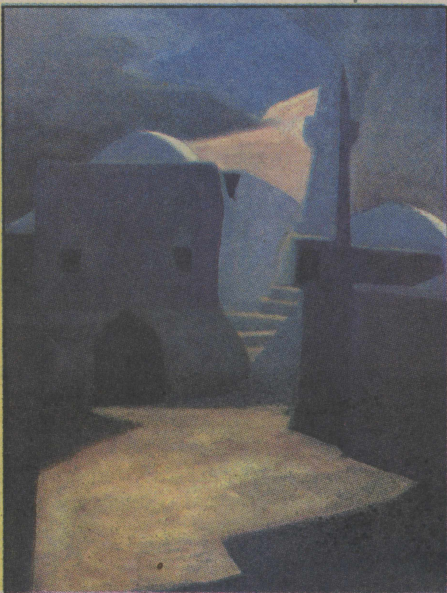

Mahmut Cûda, "Şerefhan Kümbeti", 1943?.

duruyor. Sergi 7 Aralık'a kadar izlenebilecek. Ayrıca Yurt Gezileri'yle ilgili kapsamlı bir kitap da yayınlandı. Kitapta gezilere katılan sanatçılar için ayrılan bölümlerde gezi ve resimlerle ilgili belgeler toplanmış, yorumlanmış.

Galeri Yöneticisi Amelie Edgü şunları söylüyor: "Sergi ve kitap için bir yıla yakın çalıştık. Herkesimden çok yakın ilgi ve destek gördük. Hepsine teşekkür ediyorum. Projeyi Murat Ural yönetti. Çok değerli bir ekip çalıştı. Bu çalışma sonunda müzelerde bulunan resimler de, ilgililerin desteği ile

belgelendi. Ancak bütün çabalara karşın bu resimleri sergiye katamadık. Oysa bu sergiyle, bir anlamda, Cumhuriyet'in yarım kalmış bir düşü, bu resimlerin Anadolu'da dolaştırılması sembolik olarak gerçekleştiriliyordu. Daha da önemlisi bu sergi, eserleri kaybolan 48 ressamdan bir özür dilemeyi. Ancak bu konuda, gerçekten sorumlu olanların yeterli hassasiyeti gösterdiklerini söyleyemem. Dileğim dünyada eşi bulunmayan bu projenin tam olarak belgelenmesi ve bir gün Yurt Gezisi Resimleri Müzesi'nin kurulmasıdır." ◀

Halil Dikmen, "Tillo Köyünden".

YURT GEZİSİ RESİMLERİNİN KAYBOLMA ÖYKÜSÜ...

"Ne oldular bilmiyorum. Çünkü hiçbir yerde rastlayamadım bugüne dek bu peyzajlarımıza. Çok üzüldüm şayet kaybolmuşlarsa. Halk Partisi'nin tertiplemediği gezi tablolarımdan Harita Genel Müdürlüğü'nde korunanlar müstesna diğerleri galiba kapanın elinde kalmış olacak. Kaybolan ve ziyan olanlara elden gelmiyor acımamak."

Eşref Üren - 1974

Yurt Gezileri'nde Yozgat (1940) ve Ağrı'ya (1943) gitmişti.

"Evvvel zaman içinde, kalbur saman içinde, sene 1938 mevsim yaz iken bir havadis gerçek oluyor ve her yıl ressamlarımız onar onar Yurt Gezileri'ne gönderiliyordu. Devlet baba ile ressamlar arasında girişilmiş en hayırlı, en verimli alışveriş bu oldu. Ressamlarımız yurdun bir ucundan girip

ötekinden çıktılar. Peki bu tablolara ne oldu?.. Dört-beş sene evvel bu tablolara Ankara'da bir lisenin bodrumunda rastladık. Büyük emekler, sevinçler, acılar, tasalar içinde işlenmiş yüzlerce eser rastgele atılmıştı. Kiminin çerçevesi fırlamış, kiminin kasnağı. Kiminin beli bükülmüş, kiminin iler tutar tarafı kalmamış. Toz toprak içindeki tablolar arasında kendi resimlerimi güç bela tanıyabildim. Bunları asacak yer mi yoktu? Burasını anlayamadık gitti. Yüzlerce resim asından en aşağı elli tanesi Avrupa galerilerinde bizi utandırmayacak işlerdi."

Bedri Rahmi Eyüboğlu - 1953

Yurt Gezileri'nde Edirne (1938) ve Çorum'a (1942) gitmişti.

"İlkin bu resimler Ankara Atatürk Lisesi Konferans Salonu'nun bitişindeki odaya taşındı. Bu kadar resim buraya sığmayınca

üst üste yığıldı. Bazıları çerçevelerinden çıkarıldı. Halk Partisi bu eserleri 150 bin liraya Maarif Vekaleti'ne satmak istedi. İstene para bulunamadığından bunlar Evkaf Apartmanı içindeki Tatbikat Sahnesi'nin üzerindeki daracık odaya tıka basa sığdırıldı. Sonra resimler Halkevi'nin çatısına taşınıyor. Damdan akan yağmur suları altında tanınmaz bir hale geliyor. Memleketin tümünü renkleri, çizgileriyle aksettiren bu eserler mukadderatları ile başbaşa bırakılıyor. Bu arada yağmalar devam ediyor. Sokakta bulunmuş gibi bu eserleri görenler çekip çekip alıyor. Kimse sorumlu sayılmıyor. Sanat tarihimizin affedemeyeceği bu trajik durumun hâlâ sonu gelmemiştir. Bugün bu resimlerin son kalıntılarının nerede ve ne halde olduğu belli değildir."

Malik Aksel - 1977

Yurt Gezileri'nde Sivas (1939) ve Denizli'ye (1942) gitmişti.